

De «Tolstoievski» als nostres dies

per Helena Vidal

En aquesta breu intervenció voldria mostrar la corba d'evolució de les traduccions del rus al català, des que començaren tímidament a cavall dels segles XIX i XX fins ara; corba que no coincideix amb la del coneixement de la literatura russa a Catalunya, que és una qüestió més complexa, però que és indicadora d'un cert estat de coses.

Podríem distingir quatre èpoques:

1 - De final del XIX a la Guerra Civil.

2 - Postguerra.

3 - Anys seixanta-mitjan anys vuitanta.

4 - Mitjan anys vuitanta fins ara.

□

De finals del XIX a la Guerra Civil

Segons l'estudiós canadenc Georg O. Schanzer, uns 11 títols haurien estat editats en els anys noranta del segle XIX; 41 abans del 1930 (12 en els vint anys que van de 1900 a 1920 i 21 en la dècada compresa entre 1920 i 1930); 45 en els anys trenta. El catàleg de la Biblioteca de Catalunya reflecteix una progressió semblant.

És a dir, que la disposició a enriquir la cultura catalana amb la literatura russa, creix al llarg del primer terç del segle XX, sobretot a partir dels anys vint i s'intensifica particularment en els anys trenta. En part, això, es deu a l'impacte de la revolució de 1917, però hi té a veure també, en bona mesura, l'impuls de la vida cultural catalana en general.

Aquesta progressió sembla proporcionalment similar a la seguida per les traduccions del rus a l'espanyol. També hi ha coincidència en el fet que la major part de les traduccions d'aquesta època són fetes a través d'altres llengües, sobretot del francès; en català s'hi afegeix com a intermediari l'espanyol. Cal dir, però, que, segons l'investigador Ramon Pinyol, la literatura realista russa arriba a la llengua catalana un pèl abans que a l'espanyola, gràcies a l'amistat entre Narcís Oller i Isaac Pavlovski, iniciada el 1884. Oller és el primer a traduir una novel·la russa al català, i ho fa el 1886 amb *Memòries d'un nihilista*, del citat Pavlovski.

□

Postguerra

El pic de la divergència amb les traduccions a l'espanyol s'escau en els anys quaranta i cinquanta: en aquesta època el català prou feina tenia amb subsistir, i no tenim constància de traduccions del rus. (Precisem que parlem d'edicions en format de llibre; no fem referència a les publicacions en revistes.) En canvi, en espanyol es van continuar publicant els grans clàssics del segle XIX, mentre que la literatura soviètica va trigar a ser admesa als mercats espanyols (no pas als llatinoamericans). Caldrà que arribin els anys seixanta.

Quant a estudis sobre literatura russa, tinc recollits només cinc títols en català, corresponents a les etapes primera i segona, fins als anys cinquanta inclosos. Queden, també, a part els articles publicats en revistes (Pinyol, 250).

□

Anys seixanta-mitjan anys vuitanta

Per a aquesta etapa, com per a la darrera, em baso en els catàlegs de llibres editats. No queda reflectit el panorama d'una manera completa, ja que falten les publicacions de les revistes, les conferències i actes diversos, etc., però crec que són suficients com a indicadors de tendències.

En els catàlegs *Llibres en català*, els anys seixanta hi són representats, pel que fa a les traduccions del rus, per 16 títols; els setanta per 21; i els quatre primers anys de la dècada dels vuitanta per 21. Hi ha, per tant, una progressió que es va intensificant.

Si ens fixem en els autors, 7 són autors clàssics del segle XIX, incloent-hi Gorki, el més publicat de tots amb 11 entrades / 7 títols (contra 1 a principi de segle i 1 durant la guerra), sorprenentment més que Tolstoi, amb 9 entrades / 6 títols (contra 21 títols abans de la guerra) i que Dostoievski, amb 8 entrades / 6 títols entre 1961 i 1984 (contra 12 entrades / 9 títols abans de la guerra); els segueixen Txèkhov, amb 5 entrades / 4 títols, Turguénev amb 3 (contra 9 abans de la guerra) i Gógol, Griboièdov i Puixkin, 1 un títol cadascun, en contrast amb les publicacions d'abans de la guerra, més nombroses, si més no per a Gógol i Puixkin.

Alguns clàssics, editats abans de la guerra, han desaparegut del panorama: L. N. Andrèiev, I. A. Bunin, V. G. Korolenko, A. I. Kuprín, N. S. Leskov, A. N. Ostrovski, M. E. Saltikov-Sxedrín, A. K. Tolstoi.

Entre els moderns, apareixen, a partir dels anys seixanta, 13 autors, generalment amb un sol títol i una o dues edicions per cada autor.

Una ullada sobre els noms ens mostra que s'editen aquells que tenen alguna relació amb la política o perquè són autors revolucionaris (V. Ivànov, Lunatxarski, Maiakovski, V. V. Vixnevski); o perquè han obtingut el Premi Nobel, la qual cosa engega certa tempesta de caire ideològic (Pasternak i Xólokhov); o perquè es relacionen amb la desmitificació del règim estalinista (Al·lilúieva, Soljenitsin, Ievtuixenko, Erdman, Siomin); o bé perquè tenen l'atreviment de parlar del KGB (Iu. Semiónov).

Comparant amb les edicions d'abans de la guerra, ha desaparegut l'autor de segona fila N. Bogdànov, s'hi ha afegit Maiakovski i alguns altres autors de l'època revolucionària i s'han incorporat alguns noms posteriors.

No ha arribat, però, encara, l'hora dels grans clàssics del segle XX, entre altres raons, perquè tot just s'estan començant a descobrir en el seu propi país.

A tot el que hem dit, cal afegir-hi l'edició de dues antologies de poesia.

Sigui per raons estrictament literàries o no, l'interès per la literatura russa és present en aquest període, i més per la moderna que no pas per la del segle XIX.

□

Què passa a partir de 1985?

Es tradueixen al català aproximadament 20 autors (el mateix nombre en dinou anys que en els vint-i-cinc anys compresos entre 1960 i 1985, la qual cosa representaria un lleuger augment). 12 noms pertanyen al segle XX i 8 al realisme rus del XIX, incloent-hi Gorki i Txèkhov.

La literatura més o menys lligada a la revolució quasi ha desaparegut.

La literatura soviètica apareix molt minsament representada: 1 títol, ja llunyà, de Iuri Trífonov, del 1985, 1 de Ievtuixenko (1995) i 2 títols dels autors de ciència-ficció, els germans Strugatski (1986 i 2002). Figuren, això sí, alguns dels clàssics del segle XX: Akhmàtova (1, reeditada el 2004), Tsvetàieva (1, reeditada el 2004), Pasternak (només prosa), Bulgàkov, tot i que representats només parcialment.

Bulgàkov és qui té més sort, amb 4 obres editades o reeditades els anys noranta. Li segueix la petja, sorprenentment, Nina Berberova, amb 3 títols els anys noranta.

Però falten noms claus com ara Mandelxtam, Soljenitsin, Xalàmov.

Qui s'emporta la palma és l'emigrant Nabókov, amb 7 entrades (6 títols) entre 1986 i 2000.

Quant a la literatura postsoviètica, només hi és representada, amb un sol autor, la novel·la policíaca de bestseller de Borís Akunin: 3 títols, que no s'allunyen gaire dels 4 títols en espanyol; en canvi falta Aleksandra Marínina, representada en espanyol per 14 edicions (5 títols). Falten, també, altres autors d'èxit internacional, com ara Pelevin.

Si ho comparem amb les traduccions a l'espanyol del mateix període, ens trobem amb uns certs contrastos:

68 autors en espanyol, al costat de 20 en català.

139 entrades de Dostoievski entre 1985 i 2004, al costat de 6 en català.

92 entrades de Tolstoi, al costat de 15 en català.

75 entrades de Txèkhov, al costat de 9 en català.

57 entrades de Gógol, al costat de 8 en català.

44 entrades de Puixkin, al costat de 4 en català.

30 entrades de Turguénev, al costat d'1 (i del 88) en català.

23 entrades de Pasternak, al costat de 2 en català.

24 entrades de Gorki, al costat de 3 en català.

14 entrades de Soljenitsin, al costat de 0 en català.

6 títols de literatura medieval o folklore, al costat de 0 en català.

El gruix de la literatura russa es troba representat en les traduccions a l'espanyol en un moment o altre dels darrers vint anys. Els criteris de publicació sembla que evidencien els de la popularitat del nom, però també el de la significació dins la literatura russa. És com si les raons de mercat no haguessin impedit del tot que se segueixin criteris literaris. Una altra cosa seria l'abast d'aquestes edicions, a quin públic arriben realment. Restringit, sens dubte.

En català, es mantenen els clàssics, amb un descens important de Puixkin i, sobretot, de Turguénev; desapareixen *grosso modo* els soviètics (siguin oficials, siguin més o menys dissidents), amb alguna excepció escadussera; pràcticament no hi ha noms actuals. El conjunt de la literatura russa està pitjor representat, en quantitat d'autors i en quantitat d'edicions, tot i salvant les distàncies necessàries.

Sembla que els criteris literaris ho tenen encara pitjor en el mercat català, a l'hora de traduir literatura russa i que les edicions segueixen motivacions una mica casuals.

És clar que no són comparables les possibilitats d'edició en espanyol i en català. Però si la traducció de literatura estrangera a una llengua és un signe de la salut d'aquesta, sembla que tenim un símptoma més del fet que la nostra salut està una mica tocada.

□

Bibliografia

OBOLÉNSKAIA. *Dialog kultur i dialektika perevoda. Sudbi proizvedeni russkikh pissàtelei XIX veka v Ispanii i Latínskoi Amérike (El diàleg entre cultures i la dialèctica de la traducció. Els destins de les obres d'autors russos del segle XIX a Espanya i a l'Amèrica Llatina)*. Editorial de la Universitat Estatal de Moscou, Facultat de Filologia, 1998.

PINYOL i TORRENTS, Ramon. «Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la Guerra Civil. Esbós d'una bibliografia». A: González Ródenas, Soledad; Lafarga, Francisco (eds). *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo, 1997.

SHANZER, Georg O. *La literatura rusa en el mundo hispánico: bibliografía*. University of Toronto Press, 1972.

Material recollit a la Biblioteca de Catalunya per als anys anteriors a 1985 i catàlegs *Llibres publicats en català*.

ISBN per als anys posteriors a 1985.

□

Apèndix:

OBRES DE REFERÈNCIA DE LA LITERATURA RUSSA SENSE TRADUCCIÓ CATALANA o AMB TRADUCCIÓ ENVELLIDA o INTROBABLE

□

Clàssics del segle XIX

A. S. PUIXKIN (1799-1837) està representat, però això no exclou que se'n puguin fer noves traduccions.

F. M. DOSTOIEVSKI (1821-1881), *Els germans Karamàzov, Crim i càstig; L'idiota* és a la MOLU: es podria reeditar o retraduir.

M. Iu. LÉRMONTOV (1814-1841), *Un heroi del nostre temps*.

I. A. GONTXAROV (1812-1891), *Oblómov*.

L. N. TOLSTOI (1828-1910), *Guerra i pau, Anna Karènina* (seria desitjable que es retraduïssin).

M. Ie. SALTIKOV-SXEDRÍN (1826-1889), *Els senyors Golovliov*.

A. P. TXÈKHOV (1860-1904), selecció de relats (es podria reeditar el volum 16 de la MOLU).

N. S. LESKOV (1831-1995), *El pelegrí encisat*.

M. GORKI (1868-1936), obres de teatre, per exemple: *Els baixos fons, Els fills del sol, Vassa Jeleznova*.

□

Clàssics del segle XX

M. M. ZÓIXENKO (1895-1958), relats.

I. E. BABEL (1894-1940), *Cavalleria roja*.

A. BELI, pseudònim de Borís Nikolàievitx Bugàiev (1880-1934), *Petersburg* (cf. també a poesia).

M. A. BULGÀKOV (1891-1940), *El mestre i Margarida*; relats.

B. A. PILNIAK (1894-1938), *Història de la lluna no apagada*.

Ie. A. ZAMIATIN (1884-1937), la novel·la utòpica *Nosaltres* i relats.

I. A. BUNIN (1870-1953) *Les avingudes ombrívols, La vida d'Arséniev, Els dies maleïts*.

F. P. PLATÓNOV (1899-1951) està a punt de sortir *Txevingur*, la seva obra més emblemàtica; això no treu que se n'editin d'altres, com per exemple *El mar de la joventut, El clot i Djan*.

D. I. KHARMS (1905-1942), un dels fundadors de la literatura de l'absurd, relats, està traduït recentment.

B. L. PASTERNAK (1890-1960), *El doctor Givago* (la versió actual està traduïda de l'italià) (cf. també a poesia); *Correspondència amb O. Freidenberg*.

M. A. XÓLOKHOV (1905-1984), *El Don de plàcides aigües* i relats.

□

Segona meitat del segle XX i actuals

V. S. GROSSMAN (1905-1967), *Tot flueix, Vida i destí*

V. XALÀMOV (1907-1982), *Relats de Kolimà*.

A. I. SOLJENITSIN (1918-2008), *El pavelló del càncer* i relats.

V. P. ASTÀFIEV (1924-2001), *El peix rei* o alguna altra novel·la.

Iu. N. TRÍFONOV (1925-1981), *El vell, El temps i el lloc*.

Tx. AITMÀTOV, *El primer mestre* o *Adéu, Gulsarí* o alguna altra de les primeres novel·les.

Iu.P. KAZAKOV (1927-1982), relats.

V. M. XUKXÍN (1929-1974), relats.

F.A. ISKANDER (1929), *Sandro de Txeguem*.

V. S. MAKANIN (1937), *Underground* o *L'heroi del nostre temps, Assan*.

A. G. BÍTOV (1937), *Lliçons d'Armènia*.

G .N. VLADÍMOV, pseudònim de VOLOSSEVITX (1931-2003), *El fidel Ruslan*.

S. D. DOVLÀTOV (1941-1990), relats.

SAIXA SOKOLOV (1943), *L'escola de rucs*.

V. S. TÓKAREVA (1937), relats.

L. Ie. ULÍTSKAIA (1943), té traduït *Sincerament vostre, Xúrik*; es pot traduir: *Daniil Stein*.

T. N. TOLSTAIA (1951), relats.

L. S. PETRUIXÉVSKAIA (1938), obres de teatre o relats.

D. I. RÚBINA (1953), alguna de les novel·les.

V. O. PELEVIN (1962), relats de la primera època, *La fletxa groga*.

G. SADULÀIEV (1973), relats: *Sóc ttxè!*

□

Poesia

A. BELI, pseudònim de Borís Nikolàievitx Bugàiev (1880-1934), selecció de poemes.

S. A. IESSENIN (1895-1925), selecció de poemes.

Vl. MAIAKOVSKI (1893-1930), selecció de poemes

A. A. AKHMÀTOVA(1889-1966), té coses traduïdes, però d'això no en sobra mai.

M. I. TSVETÀIEVA (1892-1941), també té coses traduïdes, però no obsta que se n'hi afegeixin, tant de poesia com d'assaig.

O. E. MANDELXTAM (1891-1938), selecció (n'hi ha una en preparació).

B. L. PASTERNAK (1890-1960), selecció.

I. L. LISNIÀNSKAIA (1928), selecció.

I. A. BRODSKI (1940-1996), poesia i assaig.

B. X. OKUDJAVA (1924-1997), selecció (poesia i cançons).

*A. S. KÚIXNER (1936), selecció (se n'està preparant una antologia).

*L. VI. LÓSSEV (1937), selecció.

*O. G. TXUKHONTSEV (1938), selecció.

*S. M. GANDLEVSKI (1952), selecció.

*T. Iu. KIBÍROV (1955), selecció.

*O. A. NIKOLÀIEVA (1955), selecció.

□

* (Potser seria millor fer una antologia de la poesia actual, on hi haurien d'entrar sens falta aquests autors.)

Intervenció en la taula rodona «De "Tolstoievski" als nostres dies», el 30 de setembre 2008.